

پیشه کی

له وانیه له رووی زۆری ژماره و جۆری سهراوهی کاریگهری ئهدهبی، شیعی (عهبدوللا گۆران) له چاو هی شاعیرانی سهردهمی خۆی له لوتکهدا بیته. ئاشنایهتی تیر و تهسهلی گۆران له گهله زمانانی فارسی، عهدهبی، تورکی، ئینگلیزی و روسیدا بواری پی بهخشی له گهله جیهانی ههست و نهسته شیعییه جۆراوجۆرهکانی ئهدهبی بیانیدا ئاشنا بیته و ههندی جار شیواز و ریکاری نووسینهوهی شیعییان پیره و بکات و پیتیانوه کاریگهری بیته. ئههه له رووی دابونهریتهی داهینانی ئهدهبی دیاردهیهکی ئاسایی و بگه ساخلهمیشه. له وهتی پهیداوونی هونهری نووسین، پیتیهندی کاریگهری له نیوان نووسهراندا ههبووه و دهشمینیت تا ئه کاتهی نووسهراوهی بهوه هه بیته که ئهدهبیش وهکو ههرا بواریکی تری رۆشنییری و مرۆقاویهتی پیتیهستی به بزوتنهوه، گۆرانکاری و پیتیهچوون ههیه. سهلمانندی بوونی ئه جۆره پیتیهندیانه لای گۆران، له وانیه له چاو شاعیرانی تر ههندی ئاسانتر بیته. له بهر ئهوهی خۆی دانی پیتیان و وهرگهیرانهکانی شایهتی له سهرا دهدهن. له چاوپیکهوتنه ناو داره کهیدا له گهله (عهبدولرهزاق بیمار) دهلیت: «پاش ئه ماوهیه که سهراستهی ئهدهبی تورکی و فارسی بووین، بهره بهره ئهدهبی تازهی عهرا و ئهدهبی ئینگلیزی هاتنه کایهوه و بلا بوونهوه، ... وه من به تهئسییری ئه دوو ئهدهبه که وتمه ههوا و واقیعییه تهوه. (۱)» دیاره چۆن گۆران له یهک پاراگرافدا ههموو ئه سهراوه ئهدهبیانهی چیتیه لی وهرگرتوون و پیتیان کاریگهرا بووه، خستۆته روو. پیتیهی شیعی فارسی به ههردوو جۆری کۆن و هاوچهرخهوه لهم رووهوه جیتی بایهخ و تیرامانه. له گوتاریکیدا به ناوینیشانی «رهخنه و پیتیه چییه؟»

کاریگهری نووسینه کانی عیشقی له بهرههه می گۆراندا

نامر طاهر
(فهره نسا)

عیشقی

فارسییه وه له بهرهمی گۆراندا جیبیان بۆ کراوته وه. له م پرووه گۆران ئاوری له شیعیری هاوچهرخی فارسیش داوته وه. له وانیه له دووتویی وهرگبیرانه کانی گۆران، خوینه ریتیکی شاره زای ئه ده بی نویتی فارسی وا ههست بکات که بایه خدانی گۆران به شیعیری هاوچهرخی فارسی ناگاته پلهی شهیداییه که ی بهرانبه به شیعیری کلاسیکی فارسی و تا لوتکه ناروات. چونکه هیچ ناو نیشانیکی له نیما یوشیجی باوکی شیعیری نویتی فارسی نه له بهرهمه شیعیریه کانیدا، نه له گوتاره تیورییه کانیدا نابینریت (۵) به لام نکۆلی له وه ناکریت که شیعیری هاوچهرخی فارسی له لایهن گۆران وه فه رامۆش نه کراوه و ئه وه نددهی پیتی خویش بووه، هه ولی ناسین و لی تیگه یشتنی داوه و له ناو وهرگبیرانه کانی شیدا جیتی بۆ کردۆته وه. میرزادهی عیشقی و ئه بو تورابی جهلی دوو شاعیری ئیرانی سه ره تای سه دهی بیسته من که سه رنجی گۆرانیان پراکتشاوه. «هیزی گهل» و «خه باتی گهل» وهرگبیرداری دوو شیعیری شاعیری ره خه گری ئیرانی ئه بو تورابی جهلین (۶) و «هه یاسی و کاکه عابیدین» یش وهرگبیرداری مه سنه وییه کی رامیاریه له میرزادهی عیشقی (۷).

له بیرمان نه چیت که شیعیری «بت» یش له شیعیری هاوچهرخی فارسییه وه وهرگبیرداری سه ره زمانی کوردی و تا ئیستا (ئه وه نددهی ئیمه ناگاداری بین) ناوی خاوه نی ده قه فارسییه که به دلنیا ییه وه ساغ نه کراوته وه. باس کردنی گشت ئاکار و ئه نجامه کانی کاریگه ری شیعیری کۆن و هاوچهرخی فارسی له شیعیری گۆراندا بابه تیتیکی به کجار به رفراوانه و له م گوتاره دا جیتی نابیته وه. بۆیه لیره دا ئیمه ته نیا له کلاورۆژنه ی نووسینه کانی میرزادهی عیشقییه وه ئاوری له بهرهمی گۆران ده دهینه وه و لیبی ده کۆلینه وه. ئه ری بهرهمی عیشقی تا چ پاده ئیلهامدهری به هره شیعیریه که ی گۆران بووه؟ ئایا کاریگه ریه که هه ر به وهرگبیرانی مه سنه وییه ک سنوورداری ده بیت، یان ئه و سنوره ده به زینیت و له نیو بازنه یه کی گه وره تر دا خوئی ده نویتیت؟ ئه مه ئه و پرسیاره یه که ده مانه ویت له میانه ی ئه م باسه ماندا وه لامی بۆ بدۆزینه وه. به لام پیش ئه وه ی بچینه ناو جه رگه ی باسه که مان، پتیوستیمان به وه یه له ده رگای شیعیری هاوچهرخی فارسی بدهینه وه و پیتشه کییه کی کورت له باره ی عیشقی و بهرهمه که یه وه بخه یه روو.

گۆران بۆمانی روون ده کاته وه بۆچی گرنگه که هه موو رۆشنبیریکی کورد شاره زای زمان و ئه ده بی فارسی بیت: «... له ره خنه ی وێه ییدا ئه وه ی له سه رده می کۆنا له عه ره بیمان وهرگرتوه زۆرتر له ریگای زمانی فارسییه وه پیمان گه یشتوه، جگه له وه ش نزیکه ی زمانی کوردی له فارسی و هاوبه شی ئه م دوو زمانه له یه ک سه رچاده ی (میشۆلۆژی- عیلمی اساطیر- ئه فسانه دا) و له یه ک سه رده می میژوووی کۆنا، له گهل تیکچوونی چیتژی هونه ری هه ردوو لامان ئه م پتوه ندیه گرنگانه گشتیان پتیوستیه کی ته واو پتیوست ئه خه نه سه ر شانی نه ک ته نها وێه وانه کان و ره خه وانه کان، به لکوه ی هه موو رۆشنبیریکی کوردی وێه دۆست، که ته قه للاً بدات بۆ فیریوونی زمانی فارسی و شاره زایی په یدا کردن له وێه ی فارسیدا. (۲)» گۆران شه یدا و تامه زۆی شیعیری کلاسیکی فارسی بوو. بۆیه به شیکی بهرچاوی وهرگبیرانه کانی بهر ئه م شیعره که وتوه. چوارینه کانی «خه یام» ی که له شاعیری فه یله سووفی ئیرانی به قه له می به هره مه ندی که شه وه وایه کی کوردانه یان به خووه گرتوه (۳) «پرسیاریکی ناصر خوسره و» ناو نیشانی شیعیریکی ئه م شاعیره فارسی زمانه یه که گۆران کردووه تی به کوردی. «ئاههنگی موغان» ی غه زه له به ناو بانگه که ی حافظ شیرازی و «ته رجیع به ندیکی به ناو بانگ» له هاتفی ئیسه فه هانیش له به هره ی وهرگبیرانی گۆران بی به ش نه کراوته وه (۴). ئه مانه کۆی ئه و وهرگبیرانه ن که له شیعیری کلاسیکی

میرزادهی عیشقی شاعیر و رۆژنامه نووس

سه ید محمه د ره زا ناودار به میرزادهی عیشقی کوری

حاج سهد ئەبولقاسمی کوردستانی له سالی ۱۹۸۳ زایینی له شاری هه‌مه‌دان له‌دایک بوو. له مه‌کتەب فیری خۆتندن و نووسین بوو و له تەمەنی هەوت سالییدا و له فیرگه‌ی (ئولفەت) دەستی به‌خۆتندنی سه‌ره‌تایی کرد و له (ئالیانس)ی فه‌رهنسیش خۆناغی ئاماده‌یی خۆتند. پێش ئەوه‌ی باوه‌رنامه‌که‌ی له ئالیانس وه‌رگرت، له کۆمپانیای بازرگانیکه‌ی فه‌رهنسییدا وه‌کو وه‌رگێر ده‌سته‌کار بوو و له ماوه‌یه‌کی که‌مدا توانی به‌ جوانی به‌ فه‌رهنسی قسه‌ بکات. له سه‌ره‌تاکانی شه‌ری یه‌که‌می جیهانییدا به‌ره‌و ئەسته‌نبۆل که‌وته‌ ئی. پاش گه‌رانه‌وه‌ی بۆ ئێران و له سالی ۱۹۲۱د یه‌که‌م ژماره‌ی رۆژنامه‌ی خۆی که‌ ناوی «قرن بیستم» (سه‌ده‌ی بیستم)ی لێ نابوو، له چاپ دا. وێرای بلاوکردنه‌وه‌ی گوتاره‌ ئاگرینه‌کانی له‌ بواری ره‌خنه‌ی رامیاری و کۆمه‌لایه‌تیدا، لاپه‌ره‌کانی رۆژنامه‌که‌ی به‌ شیعر و به‌ره‌مه‌ ئەده‌بیه‌کانی خۆی و هاوڕێیانی ده‌نه‌خشاندا. له‌وانه شیعی «افسانه‌»ی نیما یوشیج بوو که‌ به‌شیکه‌ی وه‌کو سه‌ره‌تای تێروانینیکه‌ی تازه‌ له‌ هونه‌ری شیعر، بۆ یه‌که‌م جار له‌و رۆژنامه‌یه‌دا بلاوکرایه‌وه‌.

کۆی نووسینه‌کانی عیشقی له‌ دووبه‌شی شیعر و په‌خشان پیک دیت. په‌خشانه‌کان بریتین له‌ کۆمه‌لێ گوتاری کۆمه‌لایه‌تی و رامیاری ره‌خنه‌ ئامیژی دژ به‌ ده‌سه‌لات و شیوازی به‌ریوه‌بردنی ده‌وله‌ت له‌ لایه‌ن دوا شایه‌کانی قاجار و ره‌زاشای په‌هله‌وی. چه‌ند پیه‌سیکی شانۆیی به‌ شیعر و په‌خشان نووسیوه‌ته‌وه‌ و له‌ پرووی ناوه‌رۆکه‌وه‌ هه‌ر له‌و که‌شوه‌ه‌وایه‌دان. شیعه‌کانیسه‌ی دوو به‌شن. هه‌ندیکیان له‌ پرووی پوختسار و ناوه‌رۆکه‌وه‌ کلاسیکن و هه‌ندیکی تریش ده‌چنه‌ نیو‌خانه‌ی - وه‌کو خۆی ناویان لێ ده‌نیت - «ئه‌ده‌بی تازه‌» وه‌ و ناوه‌رۆکیان به‌ گشتی له‌ چوارچێوه‌ی ره‌خنه‌ی رامیاری و کۆمه‌لایه‌تی ده‌رناچیت. هه‌ر به‌هۆی ئەم ره‌خشانه‌ش بوو که‌ له‌ لوتکه‌ی گه‌نجیته‌ی له‌ سالی ۱۹۲۴ و له‌ مالی خۆی به‌ده‌ستی پیاو‌کوژانی ده‌سه‌لات تیرۆرکرا. جا ئەو تازه‌یه‌ چی بووه‌ که‌ عیشقی به‌شیکه‌ی به‌ره‌مه‌که‌ی پێ ناوزه‌د کردوه‌؟

تازه‌گه‌ری له‌ به‌ره‌مه‌ی عیشقیدا

عیشقی -ش وه‌کو هه‌ندی له‌ شاعیرانی هاوسه‌رده‌می خۆی هه‌ستی به‌و راستیه‌ی کردبوو که‌ ئیتر کاتی ئەوه‌ هاووه‌ ده‌ستیک به‌سه‌ر یاسا و رێساکانی داریشتنی

شیعی فارسییدا بکیشریته‌ و هه‌ولێ تازه‌کردنه‌وه‌ی بدریت. له‌گه‌ڵ ئەوه‌شدا دژی لاسایی کردنه‌وه‌ی بی قه‌یدومه‌رجی شیعی ته‌ورووی بوو. له‌وانه‌یه‌ هه‌ر له‌به‌ر ئەوه‌ش بووبیت که‌ له‌ پرووی ته‌کنیکه‌کانی هۆینه‌وه‌ی شیعی و له‌چاو هاوتاکانی، له‌ تازه‌گه‌رییه‌که‌یدا ره‌فتاریکی پارێزکارانه‌ی نواند و جگه‌ له‌ یه‌ک دوو سه‌رپێچی بچووک له‌ یاسا کۆنه‌کان، به‌ره‌مه‌که‌ی ئەنجامیکی وه‌رچه‌رخینه‌ری لێ نه‌که‌وته‌وه‌.

له‌ هه‌ندی شۆینی ده‌گمه‌نی سه‌روای شیعه‌کانیدا، ئەو وشانه‌ی به‌کارهێناوه‌ که‌ له‌ پرووی درکندن و بیسته‌نه‌وه‌ له‌ یه‌ک ده‌چن، به‌لام له‌ پرووی شیوازی نووسینه‌وه‌ جیاوازی (سه‌روا بۆ گۆی له‌جیاتی سه‌روا بۆ چا). وه‌ک دوو وشه‌ی «گنه‌» (گونا‌ه) و «قدح» (۸) له‌م نمونه‌یه‌ی خواره‌دا:

**نظام السلطنه، سر خط از دو پادشه دارد
که اینسان مرد و مردانه سر از بهر کله دارد
خداوند این نگهدارنده ما را نگهدار
گذشت انکه که میگفتند: می خوردن گنه دارد
بزن جامی بجام من چه خوش چوئی قدح دارد (۹)**

....

تازه‌یی شیعه‌کانی له‌ پرووی کیشه‌وه‌ له‌ تیکه‌لکردنی کیشه‌کاندا خۆی ده‌نوینیته‌ که‌ له‌ چه‌ند دانه‌یه‌کی شیعه‌که‌یدا به‌دی ده‌کریت. وه‌کو له‌ شیعی «در نکوهش روزگار»دا:

**از عدم آورده‌اند و می برندم در عدم
زندگی راه مزارست، از رحم در هر قدم
اندرین ره فتنه است و شور و شر و هم و غم
کاش میدانستی این نکته را اندر رحم
تا که می‌کردم رحم بر خود مزار
روزگار، ای روزگار (۱۰)**

ئه‌مه‌ یه‌کیکه‌ له‌ کۆی هه‌شت کۆپله‌که‌ی شیعه‌که‌. دیری یه‌که‌م تا چواره‌می به‌ کیشی ره‌مه‌لی (فاعیلاتون فاعیلاتون فاعیلون) و دیری پینجه‌می به‌ کیشی (فاعیلاتون فاعیلاتون فاعیلان) و هی کۆتاییش به‌ (فاعیلاتون فاعیلان) نووسراوه‌ته‌وه‌. هه‌مان سیسته‌م له‌ کۆپله‌کانی تردا دووباره‌ ده‌بیته‌وه‌. دیاره‌ مه‌به‌ستمان له‌ تیکه‌لای کیشه‌کان لێره‌دا جیاوازی ژماره‌ی هه‌نگاوه‌کانه‌ نه‌ک هی جو‌ربان له‌ ده‌ریابه‌که‌وه‌ بۆ ده‌ریابه‌کی تر. نیما یوشیج پیتی وایه‌ ئەم دیارده‌یه‌ له‌ نازادی کلاسیکی

گوران

سهر پیشره و بوونی خوئی له نووسینی ئەم ژانره به فارسی دهکات و دهلیت:

«ئەم هۆنراوێه، یه کهم دهقی شانۆبی هۆنراوه (ئۆپیرا) یه که به زمانی فارسی نووسراوه و نمایش کراوه.»

ئێستا با بزانی لهم تایبه ته ندییانهی به رهه می عیشقی کامه یان جیتی سه رنج و بایه خی گوران بووه و شوین په نجیهی کاربگه ری خوئی له به رهه می گۆراندا جی هیشته وه؟

گۆران و عیشقی

کاربگه ری ناوه روکی شیعری

وه کو گوتمان دهقی «داستانی مه سنه وی سیاسی هه یاسی و کاکه عابیدین» وه رگه یاری مه سنه وییه کی عیشقی-یه به ناو نیشانی لاوه کی (مثنوی سیاسی، یا داستان کاکا عابیدین و یاسی) (۱۹). ناو نیشانی سه ره کی ئەم شیعره لای عیشقی «جمهوری سوار و تفصیل جناب جمبول» ه. ئەم مه سنه وییه یه کهم به رهه می کوئی ئەم شیعرا نه یه که له لایه ن عیشقییه وه و له دوا ساله کانی ژیانیدا بو ره خه گرتن له خوازبارانی سیسته می کۆماری و پالپشته بیانییه کانی له ژیر ناو نیشانی «جمهوری نامه» و له دوا ژماره ی پرژنامه که یدا چاپ کراون. عیشقی له و باوه رده دا بوو که ئەو ئێرانه ی له ده ست نه خوینده واری، نه خوئی، دوکه و تووی و بی سامانیدا ده نالینیت، جاری هه یج

شیعری ئەورووپی ده چیت و عیشقی له م رووه وه خاوه ن پرهنسیپ و بیرۆکه یه کی دیار نییه. (۱۱)
سه رنجی اکیشتر له کیش و سه روا له به رهه می عیشقیدا له وانه یه نووسینی «ئۆپیرا» و «ئۆپه ریت» بیت که له گه ل پیه سه شانۆبییه کانیدا ده چنه نیو خانه ی به رهه مه درامییه کانیه وه. عیشقی شه یدا ی هونه ری درامی و شانۆ بوو. نووسینه درامییه کانیشی جو راو جو رن. «جمشید ناکام» تاکه دهقی شانۆبی عیشقییه که ته واو به په خشان نووسرا بیت (۱۲) و له رووی جو ری ئەده بییه وه له ئەده بی فارسیدا تازه نییه. له ئێران هه ر له سه ره تای سه ده ی بیسته مه وه و له ژیر کاربگه ری دهقه درامییه کانی فه ره نس ی به تایبه تی به رهه مه کانی مۆلییر، شانۆ وه کو ژانریکی ئەده بی (به مانا روژتا واییه که ی)، سه ره تا به وه رگه یان و پاشانیش به داهینانی به رهه می هاوشیه، په یدا بوو و په ره ی سه ند (۱۳).

«ایده آل» و «کفن سیاه» دوو شیعرن که عیشقی له نووسینیاندا سوودی له دیالۆگ (وه کو ره گه زکی ژانری درامی) وه رگرتوه (۱۴). «حلواء الفقرا» به یه ک په رده و «بچه گدا و دکتر نیکوکار» به دوو په رده (که له لایه ن خودی شاعیره وه به ئۆپه ریت ناوزه د کراوه)، دوو دهقی شانۆبین که هه ندی دیری شیعریان تیدا به دی ده ک ریت؛ به لام له گه فتو گو کانیدا به گه ستنی لایه نی په خشان زاله (۱۵). له وانه یه به رچاو ترین و به ناو بانگه ترینان ئۆپیرای «رستاخیز شه ریاران ایران» بیت که عیشقی له سالی ۱۹۱۵ و پاش ئاشنایه تی له گه ل «ئۆپیرا» ی تورکی له ئەسته نبۆل، بو نمایشی شانۆبی نووسیویه تی (۱۶). خودی عیشقی له باره یه وه له ژماره ۱۶ ی سالی ۱۹۲۱ ی روژنامه ی «قرن بیستم» ی خویدا ده لیت: «له ئەسته نبۆل نووسه ره گه وره کانی عوسمانی به رده وام پیتیان ده وتم: زور سهیره ئێران که له سه رچاوه کانی ئەده بی جیهانه، ئۆپیرای نییه! ئەو قسانه له ئەنجامدا هه ست و زوقه هه ژاره که میان خسته ژیر ئەرکی ئاماده کردنی ئۆپیرایه ک به زمانی فارسی. (۱۷)» ئەم ئۆپیرایه که له لیکدانه وه ی کۆمه لێ غه زه ل و مه سنه وی پیک هاتوه، له رووی ناوه روکه وه ده برینی غه م و په ژاره ی شاعیره به رانه ر به له ناو جوونی ده سه لاتی پاشا ئێرانییه کانی سه ره ده می پیتش ئیسلام. ئۆپیراکه پاش گه رانه وه ی نووسه ر بو ئێران پیتنج جار له ئیسه فه هان و جار یکیش له تاران نمایش کرا و بووه جیتی سه رنجی ئاماده بووان (۱۸). عیشقی له ژیر ناو نیشانی ئۆپیراکه یدا جه خت له

پیتوستی به سیستمی کۆماری نییه و ئەوه دۆژمانی ئێرانن که دهیانەوی بۆ پاراستنی بەرزەهەندییه‌کانی خۆیان ئەم سیستمە بەسەر گەلی ئێراندا بسەپین. ئەم بیروباوەرە جەوهەر و هەوێنی کۆمەڵە شیعری رەخنەیی «جمهوری نامە» بوو که بووه هۆی کۆژانی خاوەنەکی. ئەم مەسنەوییه دوو بەشە. بەشی یەکەمی بریتییە لە داستانی (کاکا عابدین و یاسی). بەگوتەری داستانە «کاکا عابدین» لە گوندیکی کوردستاندا بە ناوی «قاسم آباد» کوێخا بووه و لە مائی خۆیدا دۆشاوی لەناو کۆوپەیه‌کدا کۆ دەکردهوه. «یاسی» (۲۰) ناویک که مرۆڤیکی خراپ و دراوستی کوێخا بووه، له هه‌بوونی دۆشاو له مائی کوێخادا ئاگادار ده‌بیت و هه‌ر رۆژ پاش ده‌رچوونی کوێخا له ماله‌که‌ی، به‌ دزی خۆی ده‌خزینیتته‌ ناو ماله‌که‌ و له‌ دۆشاوه‌که‌ ده‌خواته‌وه. به‌ که‌مبوونی دۆشاو، کوێخا له‌ دزییه‌که‌ به‌ خه‌به‌ر دیت و به‌دوای شوتین پیتی ده‌که‌ ده‌چیت تا ده‌گاته‌ مائی «یاسی». بانگی ده‌کات و به‌ دزی دۆشاو تۆمه‌تباری ده‌کات. «یاسی» که‌ ده‌زانیته‌ ئیتر بوار بۆ پاساو هینانه‌وه‌ و به‌رپه‌چدانه‌وه‌ نه‌ماوه، لیتی ده‌پارێتته‌وه‌ و داوای لێ ده‌کات ئەم جاره‌ بیه‌خشیته‌ و سوتیند ده‌خوات چی دیکه‌ به‌ شوتین دزی دۆشاودا نه‌که‌وێت، به‌لام پاش چه‌ند رۆژیک که‌ کوێخا له‌ مائی خۆی ده‌ده‌چیت، «یاسی» جاریکی دیکه‌ هه‌وه‌سی دزی دۆشاو ده‌کات و ئەم جاره‌ بۆ نه‌هیشته‌نی شوتین پیتی خۆی، سواری که‌ری ده‌بیت. کوێخا که‌ ده‌گه‌رێته‌وه‌ ماله‌وه‌ و کۆوپه‌ی دۆشاوه‌که‌ی به‌ فالایی ده‌دۆزیتته‌وه‌، به‌کسه‌ر به‌دوای شوتین پیتی ده‌که‌دا ده‌گه‌ریت، به‌لام له‌جیاتنی شوتین پیتی، شوتینی سمی که‌ر ده‌دۆزیتته‌وه‌. به‌ سه‌رسورماوی و په‌نجه‌ به‌ده‌م له‌ خۆی ده‌پرسیت: ئەگه‌ر ده‌که‌ که‌ر بێ، که‌ر که‌ی په‌نجی هه‌یه‌ بتوانی دۆشاوی پتی بخواته‌وه‌؟ خۆ ئەگه‌ر «یاسی» دز بێ، جا «یاسی» سمی له‌ کوێ بوو؟

شاعیر له‌ به‌شی دووه‌می مەسنەوییه‌که‌دا باسی هۆی هۆنینه‌وه‌ی شیعره‌که‌ ده‌کات و ئەوه‌ بۆ خۆینه‌ر روون ده‌کاته‌وه‌ که‌ «یاسی» وینه‌ی «هه‌زه‌تی جه‌مبول» یان «ئینگلیز» ه‌ که‌ له‌ ژێر په‌رده‌ی «به‌ کۆماری کردنی ولات» دا به‌ ته‌مای به‌تالانبردنی سه‌روه‌ت و سامانیه‌تی (۲۱). ئەم بەشە هه‌ندی ورده‌کاری رامیاری ئێرانی ئەو کاته‌ی تێدایه‌ که‌ به‌که‌لکی گۆران نه‌هاتوون و لای بردوون. بۆیه‌ ده‌قی وه‌رگێراوی به‌شی دووه‌می شیعره‌که‌ له‌ ده‌قه‌ فارسییه‌که‌ی زۆر کورتتره‌. (۲۲) کیشی کوردیش

که‌شوه‌وا کوردانه‌که‌ی وه‌رگێرانه‌که‌ی به‌هێزتر کردووه‌. عیشقی شیعره‌که‌ی به‌کیشی عه‌رووزی په‌مه‌ل هۆنیه‌ته‌وه‌:

کخدایی بود کاکا عابدین سرپرست مردم آن سرزمین

فاعیلاتون فاعیلاتون فاعیلان
به‌لام گۆران کیشی خۆمائی ۵+۵ ی به‌کاره‌یناوه‌.

له‌ کوردستان، / له‌ قاسم ئاوا کاکه‌ عابدین / ناویک بوو کوێخا

گۆران شاعیریکی پێگه‌ر بووه‌ و دیوانی شیعره‌کانی په‌ له‌ شیعری رامیاری. کاریگه‌ری ئەم شیعره‌ له‌ گۆران ته‌نیا له‌ رووی ناوه‌رۆکه‌ سیاسییه‌که‌یه‌وه‌ بووه‌ له‌ رووی ته‌کنیکی شیعرییه‌وه‌ شتی تازه‌ی پتی نه‌بووه‌ که‌ گۆران پیتی کاریگه‌ر بیت. کاریگه‌ری ته‌کنیکی به‌ره‌می عیشقی له‌ گۆران خۆی له‌ په‌یدا بوونی ژانریکی نوێی ئەده‌بیدا ده‌نوتیت.

بیرۆکه‌ی درامی شیعری

له‌ وته‌کانی خودی گۆران دیاره‌ که‌ کۆی به‌ره‌می عیشقی بینه‌وه‌ و خۆیندوویه‌تی: «عەشقی کوللیاتی شیعەر و په‌خشانی چاپکراوی له‌ سه‌رانسه‌ری ئێراندا به‌روپکی نه‌مری هه‌یه‌...» (۲۳) ئاگاداری تایه‌مه‌ندییه‌ تازه‌کانی به‌ره‌می عیشقی بووه‌. هه‌ر بۆیه‌ پێشتر ده‌لێت: «(عیشقی) شاعیریکی به‌هه‌ردار و نیشتمانپه‌روه‌ری ئێران بوو، له‌ تازه‌کردنه‌وه‌ی شیعەر و ئەده‌بی ئێراندا ده‌ستیکی به‌رزی بوو،...» لێره‌دا گرنگه‌ جه‌خت له‌وه‌ بکه‌ینه‌وه‌ که‌ گۆران له‌م رسته‌یه‌یدا ته‌نیا باس له‌ «شیعەر»ی ئێرانی ناکات؛ به‌لکو دوو زاراوه‌ی «شیعەر» و «ئه‌ده‌ب» به‌ جیا به‌کار دینیت. دیاره‌ گۆران-یش وه‌کو خودی عیشقی- پیتی وابوو که‌ له‌ به‌ره‌مه‌ ئەده‌بیه‌کانی تری عیشقی‌شدا که‌ له‌ رووی جوهره‌وه‌ «شیعەر» یان پتی نه‌وتراوه‌، تازه‌گه‌ری هه‌یه‌. ئیمه‌ له‌ سه‌ره‌تای باسه‌که‌ماندا کاتێ له‌ «تازه‌گه‌ری له‌ به‌ره‌می عیشقی» دا، دواین، به‌کورتی ئەو هه‌نگاوه‌ شیعری و ئەده‌بیانه‌مان خسته‌ روو که‌ کاتی خۆی رهنگ و پرویه‌کی تازه‌یان ده‌به‌خشییه‌ به‌ره‌می عیشقی. ئەوه‌ی پێوه‌ندی به‌

شیعروهه هه‌بوو بیت، بریتی بوو له‌لادانی جوزئی له هه‌ندی یاسای کیش و سه‌روا، به‌لام ئه‌وه ده‌زانی که گۆران له‌م رووه‌وه پيشتر سه‌رنجی دابووه شیعری تورکی و دياره زیاتر ناوه‌رۆکی رامیاری شیعره‌کانی عیشقی سه‌رنجی گۆرانی پاكيشاوه تاوه‌كو ئاسته ته‌کنیکیه‌که‌یان.

وه‌رگيرانی «مه‌سنه‌وی سیاسی هه‌یاسی و کاکه عابدين» به‌لگه‌یه بو ئه‌م راستییه، به‌لام تازه‌گه‌ری راسته‌قینه‌ی به‌ره‌مه‌ی عیشقی خۆی له ئۆپیرای «رستاخیز شه‌ریاران ایران» دا ده‌نواند. بازانین گۆران له پيشه‌کی وه‌رگيرانه‌که‌یدا له‌م باره‌یه‌وه چیمان پێ ده‌لێت: «عیشقی کوللیاتی شیعری و په‌خشانی چاپکراوی له‌سه‌رانسه‌ری ئيراندا بره‌وتیکی نه‌مري هه‌یه، به‌م بۆنه‌یه‌وه بێ جێ نییه بخه‌ینه‌وه بېر که ئه‌و گۆرانییه‌ی به‌هاوکاری خوالیخۆشبوو مه‌حموود جه‌وده‌ت و شاعیری ته‌رو پاراو (م. نووری) ی سلیمانی پیک هات: «ئه‌ولادی وه‌ته‌ن، ئیمه‌ که‌وا میلله‌تی کوردین» ئاوازه‌که‌ی له‌سه‌ر پارچه‌یه‌ک له ئۆپیرای (رستاخیز شه‌ریاران ایران) دانراوه که هی خاوه‌نی ته‌رجومه‌ عیشقی-یه. پارچه‌که ئه‌مه‌یه: «دیشب که‌مرا وضع وطن در نظر آمد دیدم که زنی باکفن از قبر در آمد» تاد (٢٤)... لێره‌وه بۆمان ده‌رده‌که‌وت که گۆران به‌ دوو هۆه‌ ئاگای له ئۆپیراکه‌ی عیشقی هه‌بووه. به‌کیتکیان به‌هۆی گۆرانییه‌که‌وه که ئاوازه‌که‌ی له پارچه‌یه‌کی ئۆپیرای عیشقییه‌وه وه‌رگیراوه و ئه‌وی تریان به‌هۆی کوللیاتی شیعری و په‌خشانی عیشقی که ده‌قی ته‌واوی ئۆپیراکه‌ ده‌گریته‌وه خۆی؛ هه‌ر له‌وتیه‌وه گۆران دیری به‌که‌مه‌ی ئۆپیراکه‌مان بۆ ده‌خاته روو. بۆیه زۆر ئه‌سته‌مه‌ که ئاگای له تازه‌یی «ئۆپیرا» وه‌کوژانریکی ئه‌ده‌بی نوێ له ئه‌ده‌بی فارسیدا (به‌گوێره‌ی خودی عیشقی) نه‌بوو بیت. پیمان وایه ئه‌م ئاشنایه‌تییه له‌گه‌ڵ «کوللیاتی» عیشقی به‌گشتی و نووسینه‌ی درامییه‌کانی به‌تاییه‌تی ئیله‌هام ده‌ری گۆران بوونه له نووسینه‌ی ئه‌و تیکستانه‌ی که له‌به‌ره‌مه‌ی گۆراندا له «کۆمه‌له‌ی شه‌شه‌م: ئۆپه‌ریت» و «کۆمه‌له‌ی حه‌وته‌م: پیه‌س له یه‌ک په‌رده‌ی کورتا» کۆکراونه‌ته‌وه. (٢٥) مێژووی نووسینه‌ی ده‌قه‌کانیش پالپشتی ئه‌م بۆچوونه‌مان ده‌کات. مه‌سنه‌وی سیاسی «داستانی هه‌یاسی و کاکه عابدين» ی گۆران به پيشه‌کییه‌که‌یه‌وه له سالی ١٩٥٣ نووسراوه‌ته‌وه، که ده‌کرێ به مێژووی ئاشنایه‌تی گۆران له‌گه‌ڵ «کوللیاتی عیشقی» ش بژمیرد ریت. هه‌موو ده‌قه‌کانی دوو به‌شی

شه‌شه‌م و حه‌وته‌می به‌ره‌مه‌ی گۆرانییش یان له هه‌مان سالدا، یان دواتر نووسراون و هیچ کامیان بۆ سالانی پيش ١٩٥٣ ناگه‌ریته‌وه:

سالی ١٩٥٣:
ئۆپه‌ریت: ئه‌نجامی یاران (٣٤٧-٣٥١)؛
پیه‌س له یه‌ک په‌رده‌ی کورتدا: دوشمنان مېشووله (٣٦٣)، شیوه‌نی دارستان (٣٦٤)، ماستا... (٣٦٥-٣٦٧)، ولاتی ئاوا (٣٦٨)، جۆقی یونسکو (٣٦٩-٣٧٢)، موخاکه‌مه‌ی مام چه‌وه‌نده‌ر (٣٧٣-٣٧٤)، نق و جق (٣٧٥-٣٧٧)، خۆزگه‌ی هه‌ژار (٣٧٨).
سالی ١٩٥٩:
ئۆپیرا: ئه‌نجامی ئه‌ژده‌هاک (٣٥٢-٣٥٩)

دياره کاربگه‌رییه‌که سه‌ره‌تا خۆی له نووسینه‌ی ئۆپه‌ریت، یان پیه‌سی یه‌ک په‌رده‌ییدا ده‌نوینیت، به‌لام چه‌ند سال دواتر گۆران وه‌کو عیشقی، ئاره‌زووی نووسینه‌ی ئۆپیرایه‌ک ده‌کات به‌ زمانی کوردی بۆ ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر ده‌بی شانۆنمایش بکریت. خۆی له‌باره‌یه‌وه ده‌لێت: «یه‌ک دوو هه‌فته پيش جه‌ژنی نه‌روۆزی ئه‌مسال (١٩٥٩) له‌گه‌ڵ هونه‌رمه‌ندی به‌هه‌دار کاک (قادر دیلان) بریارمان دا که پیکه‌وه ته‌قه‌للا بده‌ین بۆ به‌ره‌م هینانی پارچه‌یه‌کی هونه‌ری بۆ ئه‌وه‌ی له جه‌ژنی باسکراودا پيشکه‌شی گه‌لی شاره‌ خۆشه‌ویسته‌که‌مانی بکه‌ین. به‌ری ته‌قه‌للای من له‌م پیناوه‌دا بېرکردنه‌وه بوو له دانانی ئۆپیرایه‌ک که ئه‌مه‌ی لای خواره‌وه یه‌که‌م په‌رده‌یه‌تی.» (٢٦) لێره‌دا مه‌به‌ست له «ئه‌نجامی ئه‌ژده‌هاک»، به‌لام دياره به‌خت یاوه‌ری نه‌بووه و نه‌یتوانیوه وه‌کو عیشقی خه‌ونه‌که‌ی بپنیتته‌دی: «له‌به‌ر که‌م و کورپی ئه‌وکاته‌ی به‌ده‌ستمانه‌وه بوو، بریارمان دابوو که ئه‌و بۆ ئه‌م په‌رده‌یه ده‌ست بکات به‌ دانانی ئاوازه و پراوه‌کردن له‌گه‌ڵ تپپی ئاوازه‌ تپپی ته‌مسیل تا من له دانانی په‌رده‌ی دووه‌م ئه‌به‌وه، وه به‌م جۆره‌ برۆین تا ئۆپیراکه‌ ئه‌گاته ئه‌نجام، به‌لام داخه‌که‌م کاک قادر بۆی نه‌کرا به‌لینه‌که‌ی بپنیتته‌جێ. ئه‌مه بوو به‌هۆی ساردبوونی منیش، وه به‌م ره‌نگه ده‌ستم له پڕۆژه هه‌لگرت.» (٢٧)

ديارده‌یه‌کی ته‌کنیکی که خۆی له ده‌قه درامییه‌کانی گۆراندا به‌ديار ده‌خات، زیاتر جه‌خت له بوونی ئه‌م کاربگه‌رییه ده‌کاته‌وه.

لهت کردنی دیری شیعری به گوږه‌ی پیوستی دیالوگ

پیشتر به کورتی ناماژهمان به شیعری «افسانه» ی
نیما یوشیج دا که به شیعری له سالی ۱۹۲۲ له
رؤژنامه‌ی «قرن بیستم» ی عیشقیدا بۆ یه کهم جار چاپ
بیوو. دواتر له سالی ۱۹۲۴ عیشقی یه کهم به رهه‌می
(به وته‌ی خوئی) تازه‌ی به ناونیشانی «ایده‌آل» له
رؤژنامه‌ی «شفق سرخ» ی عه‌لی دهشتیدا له چاپ دا.
خوئی له پیشه‌کی شیعره‌که‌یدا له باره‌ی تازه‌ی
شیعره‌که‌وه ده‌لایت: «من پیتم وایه له وه‌ی هاوچه‌رخان بۆ
شورشی له شیعری زمانی فارسیدا کردوویانه، تا ئیستا
ئه‌نجامیکی ویستراو به‌دهست نه‌هاتوو، هه‌روه‌ها پیتم
وایه له تابلوی یه کهم و دووه‌می ئه‌م هۆنراوه‌یه‌دا، شاعیر
له به‌ده‌به‌ینانی شیوازیکی نوئی و خوازاو له شیعری
زمانی فارسیدا سه‌رکه‌وتوو بووه.» (۲۸) له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا
کاتی باس له سه‌رنه‌که‌وتنی ئه‌و هه‌ولانه‌ ده‌کات که پیش
خوئی له لایه‌ن هاوتاکانی دراون، دان به‌وه‌دا ده‌نیت: «که
سوودم له ئه‌زمونه‌کانیان وه‌رگرتوو و هه‌رچی شتی باشم
لییانه‌وه بینیبیت، پیته‌وم کردوو و هه‌ر خه‌وشیکیشم
بینیبیت، خۆم لیبی دوور خستۆته‌وه... مه‌به‌ستم ئه‌و‌یه
که ئه‌م سۆ تابلویه (ایده‌آل) باشترین نمونه‌ی شورشی
شیعری له‌م سه‌رده‌مه‌دا...» (۲۹) عیشقی
ورده‌کاریه‌کانی ئه‌م هه‌نگاوه‌مان بۆ باس ناکات و نالایت
تازه‌ی شیوازه شیعریه‌که‌ی له چیدا به‌رجه‌سته ده‌بیته.
نیما له‌لای خوویه له نامه‌یه‌که‌یدا بۆ «مفتاح» ناویک له
باره‌ی ئه‌م شیعری عیشقیه‌وه ده‌لایت: «یه کهم جار که
«افسانه» ی خۆم دایه رؤژنامه‌ی گه‌نجیکی به‌ناوبانگ،
شیعره‌که‌ی به‌ده‌ستییه‌وه گرتیوو و بیری ده‌کرده‌وه، به‌لام
تیده‌گه‌یشت. پیتی وتم: ریچکه‌یه‌کی چاکت دۆزبوه‌ته‌وه.
دواتر «ایده‌آل» ی خوئی نووسی و بۆی خویندمه‌وه.
ئه‌مه‌ش نزیک بوو له به‌ره‌مه‌کانی من...» (۳۰) دیاره
نیماش باسی ورده‌کاریه‌کانی ئه‌م نزیکایه‌تییه ناکات،
به‌لام به‌ خویندنه‌وه‌ی پیشه‌کی «افسانه» و به‌راوردی
شیعره‌کان، خالیکی گرنگی لیکچوونیان به‌دی ده‌کریت.
نیما له پیشه‌کی شیعره‌که‌یدا که له شیوه‌ی نامه
ئاراسته‌ی عیشقی کردوو، ده‌لایت: «ئه‌م قالبه‌ که
«افسانه» ی من تیدا شوینی گرتۆته‌وه، شیوازی
دیالوگیکی سروشتی و نازاد پیشان ده‌دات، له‌وانه‌یه بۆ
یه کهم جار جیبی په‌سه‌ندی تۆ نه‌بیته... به‌ باوه‌ری من

له‌م رووه‌وه ئه‌م قالبه‌ ده‌توانی تاییه‌ت بۆ به‌ دراماکان و
باشترین ساختمانه بۆ ره‌وانکردنی دراماکان. هه‌روه‌ک
چۆن جوړه‌کانی تری شیعری، هه‌ر یه‌که‌و ناویکی هه‌یه،
منیش ده‌توانم «افسانه» ی خۆم ناوی «درام» ی لئی بنیم و
وايزانم له‌وه باشتر ناویکی تر نه‌بوو. له‌به‌ر ئه‌وه‌ی
به‌شیوه‌یه‌کی بنه‌ره‌تی ئه‌مه قالبیکه که پیته‌وه ده‌کریت
به‌شیوه‌یه‌کی باش شانۆ دابنریت...» (۳۱) ئه‌و فاکته‌ره‌ی
به‌زه‌قی سیمایه‌کی درامی ده‌به‌خشیتته «افسانه» ی نیما،
دیالوگه، به‌لام دیالوگ له شیعری کلاسیکیشدا هه‌بووه.
لیره‌دا نیما جه‌خت له نازاد و سروشتی بوونی دیالوگ
ده‌کات و ئه‌مه خالی جیاکه‌ره‌وه‌یه له نیوان دیالوگی
شیعری نیما و دیالوگی شیعری کۆن.

ناوه‌رۆکی «افسانه» دیالوگیکه له نیوان دل‌دار
«عاشق» و خۆشه‌ویسته‌که‌ی «افسانه». شیعریکه بریتییه
له ته‌رکیب به‌ندیکی پینجینه‌یی (مخمس) به‌ کیشی
موته‌دارک و ئه‌مه‌ش یه‌کیکه له کۆپله‌کانی:

**می توانستی ای دل، ره‌یدن
گر نخوردی فریب زمانه
آنچه دیدی، ز خود دیدی و بس
هر دمی یک ره و یک بهانه،
تاتو- ای مست!- با من ستیزی، (۳۲)
فاعیلون فاعیلون فاعیلون فع**

وه‌کو دیاره دیره‌کان به سه‌روای- انه - پیکه‌وه
به‌ستراون. دیری به‌ندیش (دیری پینجهم) به‌ی سه‌روایه.
به‌دریژی شیعریکه دیالوگه‌کان به‌سه‌ر «افسانه» و
«عاشق» دا دابه‌ش کراون و زۆریه‌ی جاران له پووی
ژماره‌ی دیره‌وه قه‌واره‌یه‌کی یه‌کسانیان نییه:

**افسانه: «من در این لحظه از راه پنهان
نقش می بستم از او برآبی.»
عاشق: «آه! من بوسه می دادم از دور
بر رخ او به خوبی- چه خوابی!
با چه تصویرهای فسونگر!» (۳۳)**

دیاره هه‌ر له کۆنه‌وه وا باو بووه که له شیعردا قسه‌ی
هه‌ر ناخاوتنکه‌ریک له سه‌ره‌تای دیریکه‌دا ده‌ست پیک
بکات و کۆتایی قسه‌که‌ی له کۆتایی هه‌مان دیر، یان هی
دیریکی تر بیته. به‌رجه‌سته‌ترین نازادی دیالوگ له

بینوا عاشقا!
عاشق: «گر نریزم
دل چگونه تواند رهیدن؟
چون توانم که دلشاد خیزم (۳۵)

.....

دیسان دیری دووهمی ئەم دیالۆگه به هۆی تهواو بوونی قسهی «افسانه» له ناوهوه لهت کراوه. (فاعیلون فاعیلون) کیشی بهشی یه کهمی دیره که (بینوا عاشقا) یه و (فاعیلون فهع) یش کیشی له تی دووهمی دیره که (گر نریزم) و ئەگه پیکه وه نووسرابانه ته وه، کۆپله که ئاوها درده چوو:

«که زنو قطره ای چند ریزی؟
بینوا عاشقا!» «گر نریزم
دل چگونه تواند رهیدن؟
چون توانم که دلشاد خیزم

(فاعیلون فاعیلون / فاعیلون فهع) کیشی له ته لیکدراوه کانه که هه م دیسان له گه ل کیشی دیره ساغه کانی شیعره که یه کسانه. بۆ نیما ئەم جوهره دیالۆگه به «نازاد و سروشتی» وه سف ده کات؟ بنه مای کاری نیما سروشتی گفتگۆی ئاسایی نیوان دوو که سه. کاتی دوو کهس له نیوان خویندا گفتگۆ ده کهن، نازادن له وهی وته کانیان به گویره ی پیوستی مه به ستیان کورت و درێژ بکهن و جگه له پیوستی په یامی قسه کهر، هیچ سنووریکه دستکرد نییه بۆ قهواره کردنی کورت و درێژی قسه کان. قسه کهر بۆی هه یه له و شوینه ی پتی خوشه و ئامانجی قسه که ی هاتۆته کایه وه بوه ستیت، به لام له شیعره ی کۆندا به پیچه وانوه قهواره یه کی دیاریکراو هه بوو بۆ راده ی قسه که. ئەویش سنووری نیوه دیر، یان دیر بوو و له دیالۆگیکه شیعره ی کلاسیکدا قسه کان له سه ره تای دیر، یان نیوه دیریک ده ستیان پتی ده کرد و له کۆتایی هه مان یه که ی شیعره ی، یان یه کیکه تر دا تهواو ده بوون. به گویره ی نیما گفتگۆی نازاد و سروشتی له شیعره دا ئەو گفتگۆیه یه که بۆی هه بیت له و شوینه ی پتی باشه بوه ستیت؛ جا با ناوه راستی دیریش بیت. (۳۶)

ئەمه لایه نی هه ره دیاری ئەو نازادیه یه که نیما له پیتشه کی «افسانه» دا باسی ده کات. هه ره هه مان دیارده له «ایده آل» ی عیشقیدا دووباره ده بیته وه. ئەم به ره مه له سی تابلۆ پیک هاتوه و هه ره تابلۆیه ک بریتیه یه له

شیعره «افسانه» دا ئەوه یه که هه ندی جار قسه کهر بۆی هه یه به گویره ی پیتداویستی دیالۆگ ئاخاوتنه که ی به پیچه وانه ی نه ریته کۆنه کان له ناوه وه ی دیره که دا تهواو بکات و ناچار نییه چاوه رتی کۆتایی دیره که بکات. بۆیه قسه کهر ی تریش هه ره له ویتوه واتا له ناوه وه ی دیره که وه به رده وامی ده داته دیالۆگه که. ئەمه ش ده بیته هۆی له ت کردنی دیری شیعره له نیوان دوو قسه که ره که. به م شیوه یه:

افسانه: «من بر آن موج آشفته دیدم
یکه تازی سراسیمه.
عاشق: «۱۱۱»
من سوی گلعداری رسیدم
درهمش گیسوان چون مهما (۳۴)

باشترین به لگه ش بۆ سه مانندی ئەم بابته ته ئەوه یه که له ته کان له رووی کیش و سه رواوه سه ره خۆ نین، به لکو یه ک دیر پیک دین و تهواو کهر ی یه کترین. له م نمونه یه دا دیری دووه م که به رده وام قسه یه کی «افسانه» یه و به کیشی (فاعیلون فاعیلون فاعی) هۆنراوه ته وه، به قسه ی عاشق براوه و (اما) ی سه ره تای وه لامه که ی که له رووی کیشه وه (لون فهع) ه، تهواو که ره تی. واتا ئەگه ره له ته کان له ته نیشتی یه کتر دابنن، دیریکه هاوشیوه ی دیره ساغه کانی تری کۆپله که ی لی درده چیت. به م شیوه یه:

من بر آن موج آشفته دیدم
یکه تازی سراسیمه.
من سوی گلعداری رسیدم
درهمش گیسوان چون مهما

ئاوهاش کیشی دیری دووه م بریتی ده بیت له: (فاعیلون فاعیلون فاعی) «لون فهع». ئەمه ش هه مان کیشی دیره تهواوه کانی تری شیعره که واتا (فاعیلون فاعیلون فاعیلون فهع) ه. دیاره شاعیر به به سه روا کردنی (اما) له گه ل (معما) دا وا پیشان ده دات که وشه ی (اما) له رووی کیش و سه رواوه سه ره خۆ نییه و به له تی یه که مه وه به نده. به هه مان شیوه له نمونه ی خواره وه دا:

افسانه: «که زنو قطره ای چند ریزی؟

تهرکیب به ندیکی پینجینه یی و هه موو تابلۆکان
سه رانسهر به کیشی موجتهس هۆنراونه تهوه. ئەمهش
یه کیکه له دیره کانی تابلۆی یه کهم:

چو آفتاب پس گوهار، پنهان شد
ز شرق از پس اشجار مه نمایان شد (۳۷)
موفاعیلون فاعیلان تون موفاعیلون فاع لون

له هه مان تابلۆدا دیالۆگیک له نیوان گهنجیک (جوان)
و خوۆشه ویسته کهی (مریم) روو ده دات و دیالۆگه کان
هه ندی جار دیره کان له ت ده کن. بۆ نمونه:

(جوان): سلام مریم مهباره
(مریم): کیست ایوانی!

(جوان): منم نترس عزیز، از چه وقت اینجایی؟
(مریم): تویی عزیز دلم، به چه دیر می آیی (۳۸)

دیاره دیری یه کهم به گویره ی پیوستی دیالۆگ له ت
کراوه تهوه و کیشی له تی یه کهم (سلام مریم مهباره)
بریتییبه له (موفاعیلون فاعیلان تون مو) و کیشی له تی
دووه و اتا (کیست ایوانی!)، (فاعیلون فاع لون) ه و
ته و او کهری کیشی له تی یه کهمه. بهم شیویه:

سلام مریم مهباره / کیست ایوانی
منم نترس عزیز، از چه وقت اینجایی؟

موفاعیلون فاعیلان تون مو / فاعیلون فاع لون
دیاره نیما به هه له دا نه چووه کاتی باسی نزیکایه تی
نیوان «افسانه» ی خووی و «ایده آل» ی عیشقی ده کات.
ئهم جوهری ریخستنی دیالۆگه کان باشترین به لگه یه بۆ
ئهم راستییبه.

جا بۆچی ئیمه ئهم روونکردنه وه دوورودریژه مان
خسته روو؟ له بهر ئه وهی هه مان دیاره له شیعه
درامییبه کانی (گۆران) دا ده بئیریت و ئهمهش به لگه یه کی
تری کاربگه ری به ره می عیشقییه له نووسینه
درامییبه کانی (گۆران) دا.

دهقی پیه سی «نق و جق» دیالۆگیک شیعرییه له
نیوان چوار که سایه تی (هه ژار، نق، جق و سه ره ک).
جگه له ریزی یه کهم، دووه م، سپیهم و چواره م، هه موو
دیالۆگه کان به دیری شیعی و به کیشی خو مالی $4 + 4$
نووسراون. دیره کانیش به سه روای خو مالی کوردی، یان

سه روای مه سنه وی پیکه وه به ستراون. بهم چه شنه:

- **قوربان، مه تموری نق، کارم،**
عمرزو حاله کهی پیارم؟
- **کورپه، کابرا، نه موت برۆ**
لای جقه عمرزو حاله تو؟! (۳۹)

ئهم سیسته مه به بی جیوازی تا کو تایی پیه سه که
به رده وام ده بیت. ته نیا دوو دیری یه کهم نه بی که به هۆی
دیالۆگه وه له ت کراونه تهوه:

هه ژار: - قوربان کارم..؟

نق: - به ده دست جقه.

هه ژار: - قوربان کارم..؟

جق: - به ده دست نقه. (۴۰)

به هه مان شیوه ئه گهر ئهم چوار له ته پیکه وه
بنووسراوبانه تهوه و به هۆی دیالۆگه وه جیانه کرابانه تهوه،
ئاوها درده چوون:

- **قوربان کارم..؟ - به ده دست جقه.**

- **قوربان کارم..؟ - به ده دست نقه.**

- **قوربان، مه تموری نق، کارم،**

عمرزو حاله کهی پیارم؟

دیاره ئهمهش له رووی کیش و سه رواوه له گه ل
دیره کانی تری شیعه ره که دا له گونجانی ته و او دایه. که و اتا
هه مان چه مکی دیالۆگی سروشتی له لایهن (گۆران) وه
پیتره و کراوه ته وه. هه مان شت له ئۆپه ریتی «ئه نجامی
یاران» یشدا ده بئیریت. دهقی ئهم ئۆپه ریتیه دیالۆگیک
شیعرییه له نیوان دوو که سایه تی به ناوه کانی «وه نه وش»
و «برزو». له دواییشدا کورسی کوران و کورسی کچان
کو تایی به شیعه ره که دین. دهقی ئۆپه ریتیه که له
دیگره لیک کورت و درێژ پیک دیت و دیره درێژه کان
پیکه وه و دیره کورته کانیش پیکه وه دووبه دوو
هاوسه روان. بهم شیویه:

برزو:

دایه، پار چه ته بووم، چه تهی نیشتمان a
له شاخ هاته خوار b

لهسه رنم پلوسکه مەنجی چا و جوان a
 توش بووم یه که مچار b
 بۆم پروانی. بۆی پروانیم به دوو چاوی رهش c
 سه رکولمی ئال تر کرد زه رده خه نهی گهش! c(41)

نه بوايه، هه مان سیسته می پیشوی قالبه ندی (له پرووی
 کیش و سه رواوه) دووباره ده بووه وه.

ئه نجام

به چاوخشان دنیکی خیرا و پروکه شیانه به سه ر
 به ره می گۆران، وا ده هاته به چا و که وه رگی رانی
 مه سنه وی سیاسی «هه یاسی و کاکه عابدین» تاکه خالی
 کاریگه ری به ره می شاعیری ئیرانی عیشقی بیت له
 هونه ری شیعی (گۆران) دا، به لام لیکۆلینه وه یه کی وردی
 میژووی و به راوردی ده قه کان، وایان بۆ ده رخستین که
 کاریگه ری به که هه ر به ناوه روکی سیاسی مه سنه وی به که
 نه وه ستاوه، به لکو به ناسینی به ره مه درامی به کانی
 عیشقی، بیرۆکه ی نووسینی پیه سی درامی به شیعی
 (وه کو ژانریکی نوی له ئه ده بی کوردیدا) لای گۆران
 دروست بووه و ته نانه ت له پرووی ته کنیکیشه وه سوودی
 لی بینین.

هه موو دیره درێژه کان به کیشی خۆمالی (11) برگی بی
 هۆنراونه ته وه، جگه له سێ دیری یه که م که شهش
 برگی بین، هه موو دیره کورته کانی تری شیعه که (وه کوله
 نمونه ی سه ره ده دا) پینج برگی بین، به لام که می دواتر،
 دیرتیکی پینج برگی بی به هوی پیوستی دیالوگ له ت
 کراوه ته وه:

برزوو:
 هه ی داپیر! ده خیلیم، چی یه خه به رت؟
 نارامت بردم!

وه نه وش:
 رۆلنه که م، که لکه له ی مەنج له سه رت
 ده ریکه ...

برزوو:
 - مردم!
 بیگومان مەنجی نازدار مردوووه؟

وه نه وش:
 نه، ماوه، چ مانی؟ میردی کردوووه؛ (42)

وه کو دیاره دیری چوا ره م بۆ دوو به شی (ده ریکه: سێ
 برگی بی) و (مردم: دوو برگی بی) له ت کراوه ته وه و
 هه ردووکیان پیکه وه دیرتیکی پینج برگی بی پیک دین.
 به م چه شه:

هه ی داپیر! ده خیلیم، چی یه خه به رت؟ a
 نارامت بردم! b

رۆلنه که م، که لکه له ی مەنج له سه رت a
 ده ریکه ... - مردم! b
 بیگومان مەنجی نازدار مردوووه؟ c
 نه، ماوه، چ مانی؟ میردی کردوووه؛ c

ته نیا له ئاستی مانا نه بیت، له تی (مردم) له پرووی
 کیش و سه رواوه سه ره خۆ نییه و به له تی پیش خۆی
 (ده ریکه) وه به نده و پیکه وه دیرتیکی پینج برگی بی پیک
 دین که له گه ل دیری پینج برگی بی (نارامت بردم) دا
 هاوکیش و هاوسه روایه. واتا ته گه ر له ت کردنه که

په راویز و سه رچاوه کان

- (1) عه بدوله زاق بیما ر، «دانیشتنیک له گه ل گۆراندا» به بیان،
 ژ ۲، ۱۹۷۰، ل ۳۰.
- (2) ئومید ناشنا، گۆران، نووسین و په خشان و وه رگی رانه کانی،
 هه ولێز، ئاراس، ۲۰۰۲، ل ۱۴۱.
- (3) عه بدوللا گۆران، دیوانی گۆران، کۆکردنه وه و ناماده کردنی
 محمه دی مه لا که ریم، به غدا، له بلا و کراوه کانی یه کیتی
 نووسه رانی کورد، ۱۹۸۰، ل ۴۸۷-۴۹۹.
- (4) هه مان سه رچاوه، ل ۴۶۷-۴۷۳.
- (5) بۆ زانیاری زیاتر له مباره یه وه پروانه: نامر طاهر، نیما
 یوشیج و عه بدوللا گۆران، نوێکردنه وه و دا بران، دهۆک، سپهرتیز،
 ۲۰۰۶.
- (6) عه بدوللا گۆران، (۱۹۸۰)، ل ۴۷۹ و ۴۸۱.
- (7) هه مان سه رچاوه، ل ۴۷۴.
- (8) له فۆنه تیکی عه ره بیدا ده رپینی دوو کۆنسانتی «ه» و
 «ح» یه کسان نییه، به لام له فارسیدا ئه م پستانه یه ک ده نگن و

ناروزده کراوه. پروانه پراویزی ل ۳۵۲ ی همان سدرچاوه.
 (۲۶) همان سدرچاوه، همان لاپه‌ره.
 (۲۷) همان سدرچاوه، همان لاپه‌ره.
 (۲۸) میرزاده عشقی، (۱۳۴۴/۱۹۶۵)، ص ۱۷۱.
 (۲۹) همان سدرچاوه، ل ۱۷۲.
 (۳۰) نیما یوشیج، نامه‌ها، گردآوری، نسخه برداری و تدوین:
 سیروس طاهباز، تهران، دفترهای زمانه، ۱۳۶۸ / ۱۹۸۹، ص
 ۲۶۳.
 (۳۱) نیما یوشیج، مجموعه کامل اشعار فارسی و طبری،
 گردآوری و تنظیم سیروس طاهباز، چاپ پنجم، تهران، انتشارات
 نگاه، ۱۳۸۰ / ۲۰۰۱، ص ۳۷.
 (۳۲) همان سدرچاوه، ل ۳۹.
 (۳۳) همان سدرچاوه، ل ۴۰.
 (۳۴) همان سدرچاوه، همان لاپه‌ره.
 (۳۵) همان سدرچاوه، ل ۵۲.
 (۳۶) شایانی وتنه که بیروکھی له تکردنی دیری شیعیری به
 گوژی دیالوگ نه‌فرتنراوی به‌ره‌ی داهیتانی نیما نیسه. نیما
 زمانی فه‌ره‌نسی به باشی ده‌زانی و خوینه‌ریکی به‌رده‌وامی شیعیری
 فه‌ره‌نسی، به‌تاییه‌تی شیعیری رۆمانتیک بوو. نم دیارده‌یه‌ش له
 به‌ره‌می دوو شاعیری رۆمانتیکی فه‌ره‌نسی «فیکتور هوگنو» و
 «نه‌لفرید دۆ مۆس» دا به فراوانی ده‌بینریت، هه‌روه‌ها نم
 هه‌نگاه بریتی نیسه له «کیشی نازاد» ی نیما که به‌هزیوه
 نوابانگی ده‌رکردوهه. یه‌که‌م نمونه‌کانی تیوری «کیشی نازاد»
 پاش چهن‌دین سال کوشش و بیرکردنوه له شیعه‌کانی «ققنوس» و
 «غراب» ی نیما دا به‌دیارکه‌وتن. پروانه: نامر طاهر، ۲۰۰۶، ل
 ۳۳.
 (۳۷) میرزاده عشقی، (۱۳۴۴ / ۱۹۶۵)، ص ۱۷۴.
 (۳۸) همان سدرچاوه، ل ۱۶۷.
 (۳۹) له‌به‌ر نه‌وه‌ی نووسینه‌کانی نیوکه‌وانه له ده‌قی نوپه‌ریتی
 گۆراندا پیوه‌ندیان به ده‌قی شیعیریه‌وه نیسه و پیوه‌ستن به‌کاری
 نواندنی نه‌کته‌ره‌کان، نیمه له نمونه‌کاماندا لامان دان. پروانه:
 عه‌بدوللا گۆران، ۱۹۸۰، ل ۳۷۵.
 (۴۰) همان سدرچاوه، همان لاپه‌ره.
 (۴۱) همان سدرچاوه، ل ۳۴۸.
 (۴۲) همان سدرچاوه، ل ۳۵۰.

هه‌ردوکیان به [ه] ده‌درکیتندرتین: [گونه‌ه] [قه‌ده‌ه]. خودی
 عشقی له پیشه‌کی شیعه‌که‌دا به ناونیشانی «نوروزی نامه»،
 روش تازه من در نگارش» ناماژه‌ی بۆ ده‌کات. پروانه: میرزاده
 عشقی، کلیات مصور عشقی، تالیف و نگارش علی اکبر مشیر
 سلیمی، تهران، ؟، ۱۳۴۴ / ۱۹۶۵، ص ۲۶۰.
 (۹) همان سدرچاوه، ل ۲۷۱.
 (۱۰) همان سدرچاوه، ل ۳۱۳.
 (۱۱) نیما یوشیج، ارزش احساسات و پنج مقاله در شعرو
 نمایش، Saarbrücken، انتشارات نوید، ۱۳۶۸ / ۱۹۸۹، ص
 ۶۶.
 (۱۲) میرزاده عشقی، (۱۳۴۴ / ۱۹۶۵)، ص ۱۹۴.
 (13) Edward G. Browne, *A Literary History of
 persia*, vol. IV, Cambridge, Cambridge University
 press, 1959, p. 458 - 464.
 (۱۴) میرزاده عشقی، (۱۳۴۴ / ۱۹۶۵)، ص ۱۷۳ و ۲۰۱.
 (۱۵) همان سدرچاوه، ل ۲۲۰ و ۲۴۲.
 (۱۶) خودی نوپه‌ری تورکیش له‌ژیر کاربگری نوپه‌ری
 نیتالی و فه‌ره‌نسیدا هاتبوهه کایه‌وه. پروانه همان سدرچاوه، ل
 ۲۳۱
 (۱۷) محمد قائد، میرزاده عشقی، تهران، سازمان چاپ و
 انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۷ / ۱۹۹۸، ص
 ۶۴-۴۷.
 (۱۸) همان سدرچاوه، همان لاپه‌ره.
 (۱۹) میرزاده عشقی، (۱۳۴۴ / ۱۹۶۵)، ص ۲۷۷-
 ۲۸۰.
 (۲۰) گۆزان کردوویه‌تی به «ه‌یاسی».
 (۲۱) همان سدرچاوه، همان لاپه‌ره.
 (۲۲) له مه‌سنه‌ویی عشقیدا به‌شی دووم له ۳۳ دیری فارسی
 پیک هاتوهه، به‌لام وه‌رگپه‌ره‌که‌ی لای گۆزان ته‌نیا ۸ دیره.
 (۲۳) عه‌بدوللا گۆزان، (۱۹۸۰)، ل ۴۷۴.
 (۲۴) همان سدرچاوه، همان لاپه‌ره.
 (۲۵) شایانی وتنه که ناولیتانی نم دوو به‌شه له لایه‌ن خودی
 گۆزانه‌وه نه‌بووه و محمه‌دی مه‌لاکه‌ریم که به کۆکرده‌نوه و
 ناماده‌کردنی دیوانه‌که‌وه خه‌ریک بووه، به‌م شیوه‌یه ناوی لیتاوان.
 «نه‌نجامی نه‌ژده‌هاک» له لایه‌ن خودی گۆزانه‌وه به نوپه‌ری ناوی لی
 براوه و له پیشه‌کی «نه‌نجامی نه‌ژده‌هاک» دا به به‌شی یه‌که‌می
 نوپه‌ری ناوه‌ی ده‌کات، به‌لام به‌شه‌کانی تری نه‌نووسیه‌توهه و
 له‌به‌ر کورتییه‌که‌ی له لایه‌ن محمه‌دی مه‌لاکه‌ریمه‌وه هه‌ر به نوپه‌ریت